

УДК 344.7

В. В. Филоненко, В. Г. Чорна

«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ЯК НОВІТНЯ ПЕРСПЕКТИВНА СИСТЕМА ВЕДЕННЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Інформаційно-технічна революція кардинально змінює характер і методи ведення бізнесу. Використання можливостей технічного обміну дає змогу легше і швидше створювати й продавати необхідну інформацію, вирішувати завдання фінансово-операційного управління, а головне, витратити менше часу на вищезазначені процеси. Насправді, можна без сумнівів говорити про те, що перевагами новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій є забезпечення оперативності, повноти й вірогідності інформації, необхідної для прийняття потрібних для кожного з нас рішень. Тому дослідження актуальності у сфері права питання щодо електронного суду та актуальності його розвитку в Україні має вагомое значення не лише для працівників у сфері юриспруденції, а й для пересічних громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз у науковій літературі приділяється все більше й більше належної уваги питанню електронного судочинства. Вивченням цього питання займаються А.В. Анісімов, О.Р. Арсірій, Г.В. Атаманчук, І.Л. Бачило, В.В. Білоус, О.Г. Данильян, В.О. Єльцов, О.Є. Сімсон, О.О. Денисова, Р.А. Калюжний, Н.В. Кушакова-Костицька, А.І. Марущак, М.Я. Сегай, В.П. Колісник, В.С. Цимбалюк, В.Г. Пилипчук, М.Я. Швець, М.М. Ясинок та інші. Кожен із авторів, котрий займається вивченням цього питання, намагається відстоювати свою точку зору щодо значення інформаційних технологій у житті суспільства, питання інформаційно-технічного забезпечення діяльності окремих органів державної влади, доцільності впровадження, підкріплюючи свою думку різкими аргументами.

Електронне судочинство як окремий напрям зацікавило багато вітчизняних дослідників: В.В. Білоус, М.В. Бондаренко, І.В. Булгакова, О.В. Головченко, А.Ю. Каламайко, Н.І. Логінова, А.Л. Паскар, Л.Р. Сердюк, О.С. Фонова. Але варто зазначити, що дослідження впровадження інформаційно-технологічного ресурсу розглядається переважно в його проблемних аспектах. Тому комплексний підхід упровадження електронно-інформаційних технологій у судову діяльність є неповним.

Мета статті – висвітлити актуальні питання впровадження електронних ресурсів у процес адміністративного судочинства з метою осучаснення та забезпечення швидкого поширення інформації для судового розгляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронне правосуддя не є феноменом у світовій практиці. Ідея електронного інформування з'явилась ще наприкінці 80-х років минулого століття й набула популярності, почала діяти в таких країнах, як Італія, Канада, США, Австралія, Швейцарія, та багатьох інших країнах. Так, урядом Великобританії ще із самого зародження «Електронного судочинства» (а це – 80-ті роки минулого століття) поступово вводилися в практику деякі елемен-

ти електронного судочинства, що давало змогу громадянам звикнути і пристосуватися до нововведень, які були лише на користь суспільству, адже значно полегшували життя.

Наступний крок у Великобританії – проведення «Цифрової реформи» у 2016 році, яка дає змогу відповідачам і потерпілим брати участь у засіданнях дистанційно, за допомогою онлайн-зв'язку. Цей реформаційний крок дав змогу потерпілим і свідкам брати участь у судових засіданнях по відеозв'язку. Таке спрощення, на думку експертів, допомагає уникнути психологічних травм і дає потерпілим можливість краще згадати обставини розглянутих подій.

Не є новиною той факт, що з появою чогось нового обов'язково створюється законодавче підґрунтя, метою якого є урегулювання відносин. Тому 12 грудня 2003 р. прийнято Декларацію ООН «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті». Декларація проголошує такі важливі принципи побудови інформаційного суспільства: верховенство права; політику прозорості; сприятливу конкуренцію, засновану на принципі технологічної нейтральності, яка передбачена політичною й регламентарною базою; враховує національні особливості, що є необхідними для створення орієнтованого на інтереси людей інформаційного суспільства; інформаційно-комунікаційні технології – їх застосування і трактування має бути спрямоване на створення сприятливого клімату в усіх аспектах повсякденного життя; неабияку значущість для діяльності органів державного управління й надання ними послуг мають додатки, розроблені на базі інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Визначальні рекомендації щодо впровадження демократії в електронному судочинстві зазначено в рекомендації СМ/Рес (2009) 1 КМ РЄ державам-членам від 18 лютого 2009 р. [2].

Рекомендація Рес (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» указує на необхідність забезпечення можливості відкриття провадження за допомогою електронних засобів; одержування відомостей про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; одержання інформації про результати провадження в електронній формі (п. 3) [3].

Німецьким експертом Дорі Рейлінгом запропоновано влучний чотирирівневий розподіл електронної взаємодії між громадянами та владою:

- 1) перший рівень – веб-інформація про загальнодоступні послуги;
- 2) другий рівень – одностороння взаємодія (завантаження всіх необхідних форм із сайту);
- 3) третій рівень – двостороння взаємодія – оброблення форм (процесуальні дії в цифровій формі);
- 4) четвертий рівень – транзакція (робота зі справою, прийняття й оголошення рішення, оплата) [4].

Не можна не погодитися з тією думкою, що електронні інформаційні ресурси у XXI столітті стали невід'ємним елементом людського життя, а тому виникає необхідність пристосовуватись до «новаторських» ідей і крокувати «в ногу» з технологіями.

Україна не є винятком, адже щорічно в нашій державі розглядається сотні, а то й тисячі справ у різних сферах судочинства. Тому система електронного судочинства є одним із елементів електронного урядування, що сьогодні розглядається як спосіб організації державної влади за допомогою інформаційних мереж. То в чому ж полягають переваги електронної системи судочинства? По-перше, «електронний суд» підвищить відсоток рівня довіри суспільства до системи правосуддя. По-друге, полегшить функціонування органів державної влади і сприятиме режиму «економії часу», спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ і значно заощадить витрати.

Електронний суд – це здійснення онлайн низки функцій, таких як подача позовної заяви, додатків до неї та надання відгуків на позови в електронному вигляді, доступ до судових актів, надання «електронних» доказів, розгляд справи онлайн, розсилка учасникам процесу через Інтернет або через sms-повідомлення інформації щодо поточної справи, функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію з конкретної справи [5, с. 140].

А.Ю. Каламайко в монографічній праці, присвяченій дослідженню електронних засобів доказування, наголошує на такому: «Недостатність наукових досліджень проблем електронного судочинства гальмує розвиток вітчизняного законодавства у відповідному напрямі. А це, у свою чергу, викликає невідповідність стану чинного нормативного поля високим запитам суспільства, що ґрунтуються на сучасному стані розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Останній уже набагато випереджає рівень, на якому зупинилося законодавство. Такий дисонанс є одним із чинників зростання незадоволення суспільства якістю державного управління та якістю роботи судової системи» [6].

Аналіз висловлених у науковій літературі думок і досвід застосування чинних норм процесуального права України свідчить про те, що актуальними є дослідження в напрямі наукового розроблення таких елементів електронного судочинства:

- 1) визнання всього спектру наявних сьогодні електронних інформаційних ресурсів належними й повністю допустимими доказами в судовому процесі;
- 2) можливості повноцінної двосторонньої комунікації між судом, учасниками судового процесу й усіма іншими заінтересованими особами за допомогою засобів сучасних електронних інформаційно-комунікаційних технологій;
- 3) можливості вчинення в електронному форматі всіх процесуальних дій під час розгляду будь-яких судових справ [7].

Беззаперечним є той факт, що інформаційні технології деяким чином спрощують життя, відкривають нові можливості, тому реформування у сфері судочинства також не має бути винятком.

Утілення масштабного проекту – «Електронний суд» – допоможе вирішити наявні проблеми в судочинстві, а саме: 1) забезпечить доступність правосуддя, адже учасники судового процесу матимуть змогу обмінюватися електронними документами; 2) заощадить витрати на виготовлення документів у паперовій формі, а також їх поштову відправку до необхідного суду; 3) пришвидшить передачу судових документів між судами тощо.

Електронне правосуддя – це ключ до підвищення якості роботи судів, забезпечення прозорості й доступності правосуддя судів та економії державних коштів [8].

Україна вже намагалася робити перші кроки до запровадження системи «Електронний суд» в Україні згідно з Наказом Державної судової адміністрації України «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» від 31.05.2013 № 72, зі змінами [9], внесеними Наказом Державної судової адміністрації України від 14.06.2013 № 81, які визначають порядок подання документів до суду в електронному вигляді, а також надсилення всім учасникам судового процесу процесуальних документів в електронному вигляді (паралельно з документами в паперовому вигляді). Для цього необхідно зареєструватися в системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, роздрукувати заявку про отримання процесуальних документів в електронному вигляді у справі й подати її до суду. Це здійснюється у справах цивільного та кримінального судочинства, в яких визначено, що повістка про виклик може бути повідомлена електронною поштою, факсом або за телефоном чи за допомогою інших засобів зв'язку, що забезпечують фіксацію виклику.

Не так давно, 03.10.2017, Верховна Рада України ухвалила Законопроект «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232, відповідно до якого в Україні запроваджено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, яка дасть змогу забезпечити обмін документами в електронній формі між усіма учасниками судових процесів і судом, а також фіксування судового процесу та участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Належну увагу в нових нормативних актах приділено питанню осучаснення судочинства, його електронізації і створенню низки електронних реєстрів, за допомогою яких і суд, й учасники судових проваджень зможуть оперативно отримувати необхідні для розгляду справ відомості й докази, що має значно прискорити вирішення судом спорів.

Також реалізовано практичну схему, яка дала змогу прослідкувати за механізмом роботи майбутньої судової телекомунікаційної системи. Відповідно до Наказу Державної судової адміністрації від 23.03.2017 № 367, з 01.04.2017 в 7 пілотних українських судах запроваджено Тимчасовий регламент обміну електронними документами. Наприклад, Жовтневий районний суд м. Одеси та Вінницький окружний адміністративний суди поряд із позитивною практикою запровадження електронного судочинства вже можуть указувати на недоліки та необхідні доопрацювання нормативно-правової бази «Електронного суду».

Наглядовим прикладом став пілотний проект «Електронний суд» на базі Київського районного суду м. Одеси. Так, між двома установами – Київським районним судом м. Одеси та Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України – зроблено перші кроки електронної взаємодії. Спершу це було пересилання клопотань в електронному форматі з наступним донеправленням відповідної паперової копії, це дало можливість економити по 3–4 дні на пересиланні документів і заклало підґрунтя налагодження діалогу.

Вищезазначений процес дав змогу не досилати паперові копії документів, що допомогло економити не лише час, а й бюджетні кошти (не довелося витратити

гроші на пересилання листа, йти до поштових відділень та очікувати в метрових чергах). Отже, вже на початковому етапі напрацювання взаємодії установ досягнуто значних результатів: значно зменшився строк проведення судових експертиз, покращилась якість взаємодії між установами, а учасники судових проваджень відчували на собі пришвидшення вирішення їхніх спорів [10].

Важко переоцінити перспективи подальшого розвитку судових установ. Убачається, що засобами електронного зв'язку можливо буде в найкоротший строк пересилати запити, відповіді, консультативні матеріали, матеріали справ для проведення експертного дослідження.

У прикінцевих перехідних положеннях Законопроекту «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 6232 також зазначено, що переведення судочинства в режим «Електронного суду» відбуватиметься поступово. Справи, розгляд яких розпочато за матеріалами в паперовій формі до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи й не закінчено, продовжують розглядатися за матеріалами в паперовій формі. За учасниками судового провадження залишається право подавати документи до суду в паперовій формі після впровадження системи «Електронний суд».

Новелою є й те, що запроваджується електронне доказування – це інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, котрі мають значення для справи, зокрема електронні документи (текстові файли, графічні зображення, фотографії, відео- та звукозаписи), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні й голосові повідомлення. Вони можуть зберігатися в системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі, включаючи Інтернет ресурси. Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом. Законопроект також містить нововведення стосовно оформлення й видачі виконавчих документів: вони викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та підписуються електронним цифровим підписом судді. Протягом 5 днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ уноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу або рекомендованим чи цінним листом [11].

Поштовхом для втілення в реальність такої очікуваної реформи стало прагнення держави побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен матиме вільний доступ для користування та обміну інформацією, реалізуючи своє право вільного доступу до інформації й підвищуючи якість життя [12].

Але водночас, щоб упроваджена Законом № 6232 система ефективно запрацювала, необхідно, щоб належне господарсько-фінансове забезпечення електронного суду та людський фактор перебували в тісній взаємодії. Якщо розглядати в цілісності «Електронний суд», це є, беззаперечно, якісно-новий і перспективний процес роботи. Але все ж таки виникають й деякі питання. Якщо в м. Києві та ін-

ших обласних центрах із технологічною новацією проблем не має виникнути, то що говорити про маленькі містечка та села, де в судах бракує людських ресурсів для забезпечення якісного і швидкого судочинства в «паперовій формі», учасники процесу не можуть місяцями отримати рішення суду? Перспективи електронного судочинства виглядають досить недосяжними.

Поряд із позитивними моментами щодо запровадження «Електронного суду» та зменшення у зв'язку із цим корупційного складника шляхом вилучення безпосередніх контактів між усіма учасниками судового процесу не можна виключати можливість стороннього втручання третіх осіб у систему електронного судочинства. В епоху інформаційних технологій доступ головних учасників процесу (суддів) до електронного судочинства має бути захищений від впливу третіх осіб на найвищому рівні. Також потрібно забезпечити безперервний доступ усіх учасників процесу до «Електронного суду», щоб такі ключові принципи правосуддя, як гласність і відкритість судового процесу, в жодному випадку не були порушені через технічні несправності системи [13].

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна говорити про те, що електронне судочинство як один із секторів електронного урядування є одним із безпечних напрямів розвитку на шляху становлення нового інформаційного суспільства [14]. «Електронний суд», безсумнівно, має багато переваг. По-перше, це дає змогу значно економити час. Обмін документами є більш надійним та оперативним. По-друге, налагодження оперативного доступу до матеріалів справи. Виникають ситуації, коли терміново необхідно одержати чи передати певний документ, що перебуває в матеріалах справи. Зараз для цього необхідно написати відповідне клопотання, що досить часто займає цілі тижні. По-третє, не виникає необхідності засвідчення копій документів. Електронне судочинство допомагає уникнути часових витрат на виготовлення паперових копій документів, а отримувач такого документа завжди отримуватиме точну копію, чинність якої зможе перевірити за допомогою відомостей телекомунікаційної системи. Тому можна говорити про те, що українська судова система готова йти в напрямі запровадження повноцінного «Електронного суду». Але разом із тим запровадження таких технологій має бути підкріплене відповідними нормативно-правовими актами в правовій сфері.

Література

1. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.
2. Рекомендації CM/Rec(2009) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам. URL: <http://www.coe.int/t/dgap/>.
3. Рекомендація Rec (2001)3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій». URL: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/>.
4. Рейлінг Д. Информационные технологии в судах Европы: мнения, практика и инновации. URL: <http://home.hccnet.nl/a.d.reiling/html/Information>.
5. Кушакова-Костицька Н.В. Развитие электронного судочинства в Україні: проблемні питання. Науково-інформ. вісн. Серія «Право». 2013. № 7. С. 139.
6. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kalamaiko/d_Kalamaiko.pdf.

7. Ковтун М. Електронний суд: призвичаємося до новацій. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2015. № 5. С. 51.
8. Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. URL: <http://www.apdp.in.ua/v72/61>.
9. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу. URL: http://zib.com.ua/ua/21310-nakaz_dsa_ukraini_72_vid_31052013r.html.
10. Чванкін С.А. Про електронний суд. URL: <http://zib.com.ua>.
11. Юридична газета. Юрист Наталія Грішина.
12. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 12. Ст. 102.
13. Українська правда. Олена Поїк. URL: <http://yur-gazeta.com/>.html.
14. Білоус В.В. Інноваційні напрямки інформатизації судочинства. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.

Анотація

Філоненко В. В., Чорна В. Г. «Електронний суд» як новітня перспективна система ведення судочинства в Україні. – Стаття.

У статті висвітлено актуальні питання впровадження електронних ресурсів у процес адміністративного судочинства з метою осучаснення та забезпечення швидкого поширення інформації для судового розгляду. Визначено, що електронний суд розглядається як нова ланка в системі адміністративних судів, призначення якої полягає в удосконаленні процесу обміну інформацією в електронному вигляді між судами, установами, учасниками судового процесу та державними органами. Ключовими ідеями впровадження електронного судочинства є автоматизація процесів судового діловодства, забезпечення повноцінного поширення інформації щодо судового розгляду, правової інформації, доступності до необхідної інформації учасників судового процесу, а також забезпечення дотримання процесуальних строків.

Ключові слова: електронний документообіг, електронний суд, захист законних прав та інтересів, інформаційно-комунікаційні технології, учасники судового процесу.

Аннотация

Филоненко В. В., Черная В. Г. «Электронный суд» как новая перспективная система ведения судопроизводства в Украине. – Статья.

В статье освещены актуальные вопросы внедрения электронных ресурсов в процесс административного судопроизводства с целью осовременивания и обеспечения быстрого распространения информации для судебного разбирательства. Определено, что электронный суд рассматривается как новое звено в системе административных судов, назначение которого заключается в совершенствовании процесса обмена информацией в электронном виде между судами, учреждениями, участниками судебного процесса и государственными органами. Ключевыми идеями внедрения электронного судопроизводства является автоматизация процессов судебного делопроизводства, обеспечение полноценного распространения информации относительно судебного рассмотрения, правовой информации, доступности необходимой информации участников судебного процесса, а также обеспечение соблюдения процессуальных сроков.

Ключевые слова: электронный документооборот, электронный суд, защита законных прав и интересов, информационно-коммуникационные технологии, участники судебного процесса.

Summary

Fylonenko V. V., Chorna V. H. “Electronic Court” as the latest, promising system of legal proceedings in Ukraine. – Article.

The article highlights the actual issues of the introduction of electronic resources in the process of administrative justice in order to modernize and ensure the rapid dissemination of information for judicial review. It has been determined that the electronic court is considered as a new link in the system of administrative courts, the purpose of which is to improve the process of electronic information exchange between courts, institutions, participants in the judicial process and state bodies. Key ideas for introducing e-justice are automation of court proceedings, full dissemination of information on court proceedings, legal information, access to the necessary information of participants in the court process, and enforcement of procedural time-limits.

Key words: electronic document circulation, electronic court, protection of legitimate rights and interests, information and communication technologies, participants in the judicial process.